

F.M. Dostojevskij - A. Wajda

**zločin
a
trest**

SDO

Čs. premiéra 20. ledna 1990

Leží přede mnou třetí díl „Deníku“ Dostojevského. Nemohu se dosti načíst v tomto deníku. Lyrika zdá se mně vedle něho vybledlá, beletrie chladná a povrchní, esejistika abstraktní a mátožná. Zde mám dojem, jako by se nesmírná odvážná láska se starostlivou milostností skláněla nad samo temné srdce národní a snažila se vyslouchnout z něho jistotu, která jest mu nad všechny ostatní skutečnosti životní. Myslím, že nikdy nebylo autora, který by tolik a tak miloval jako Dostojevský a řekl podstatnějších věcí o lásce, o každé a veškeré lásce: od lásky pohlavně milenecké až do lásky blíženecké, vlastenecké a božské. A prohodil-li tento člověk jen tak mimochodem, jak nesnadno a obtížno jest někoho milovat, jakým těžkým uměním je láska, nemůžeš než vidět v tom stanovisko, na něž by tě rád postavil před dílem. Ano, žil-li umělec lásky, byl to on.

Nebylo člověka, který by tak miloval Rusko, tak věřil v jeho svaté poslání mezi národy evropskými, jako Dostojevský ...

V kapitole nadepsané „Vyznání slavjanofilovo“ pověděl Dostojevský, co jest tato kladná láska vlastenecká, založená ne na nenávisti, nýbrž na přátelství k jiným národům: sama plnost životní víry a naděje ...

Dostojevskému není pravdy mimo celkovou pravdu národní, mimo národní tradici. Pravdu dovedou nalézt podle něho jen celé řetězy lidských pokolení, která si podávají zkušenosti z věků do věků a hromadí tak poklad tradice nadosobní — ne krátkoživný, rozčilený a pomíjivý jednotlivec, jehož síla stačí snad k revoltě, ale sotva k čemusi kladnějšímu. A všechny své síly musíš sebrat, abys dovedl jen s užitkem naslouchat tradici národní, rozumět jí, nalézt v ní smysl ...

Málokdy posud tak hluboko sestoupil básník do duše národní jako Dostojevský; a nikdy snad moderní tvůrce neztotožnil se s ní tak jako on.

A tato integrace jest právě pramen jeho síly, zdroj posledních mravních a metafyzických jistot, na něž ustředil Dostojevský své dílo. Přestává být v rozhodných a největších svých chvílích individuem, stává se orgánem a nástrojem celého ohromného útvaru lidského ... V takových chvílích jest bezejmenný: jest nesmírný Hlas, zvedající se ze tmy a putující do tmy.

F. X. Šalda

Státní divadlo v Ostravě
nositel Řádu práce

Fjodor Michajlovič Dostojevskij – Andrzej Wajda

Zločin a trest

Překlad: Ladislav Slíva

Režie: Lída Engelová
Scéna a kostýmy: Marta Roszkopfová
Hudba: Zdeněk Šíkola
Zvuková montáž: Bořivoj Wojnar
Dramaturg: Johana Kudláčková j. h.

OSOBY A OBSAZENÍ

Rodion Romanovič Raskolnikov	Jiří Sedláček
Porfirij Petrovič	Jiří Čapka
Soňa Marmeladovová	Vendulka Křížová j. h.*
Razumichin	Zdeněk Kašpar
Zametov	Milan Kačmarčík
Koch	Ivan Řehák
Mikolka	Pavel Juřica j. h.*
Měšťan	Stanislav Malý
Strážníci	Stanislav Muntág Čestmír Prymus

* – posluchači ostravské konzervatoře
Představení řídí: Soňa Francová
Text sleduje: Sylva Tittlerová

Československá premiéra 20. ledna 1990 v Divadle Jiřího Myrona

Z myšlenek F. M. Dostojevského

Mánie pokládat se za střed vesmíru mi připomněla, jak nedávno přijímali Lacordaira do Francouzské akademie. V odpovědi na jeho řeč se Guizot zmínil o krásných smutečních projevech, které abbé pronášel nad význačnými nebožtíky, a dodal: „Prozřetelnost vám vybírala nebožtíky hodné vašeho řečnického umění, které se zase ukázalo hodno tohoto výběru.“ Takový bláhový nesmysl! Myslet si, že prozřetelnost bude speciálně vybírat nebožtíky jen proto, aby se abbé Lacordaire mohl blýsknout svou výmluvností! A tu nehoráznost řekl tak moudrý muž jako Guizot! Ukazuje se bohužel, že i moudrý člověk může někdy příšerně ujet, dokonce s chladnou hlavou. A což teprve ve viru vášni?

Vedle nejpočetnější části společnosti existuje vždy i menšina, která s hlubokým politováním sleduje nehybnost většiny, její nevraživou tupost ... V této menšině se tají pokrokové životodárné síly, směřující proti stagnaci společnosti. Existence obou těchto protichůdných stran je přitom životně nezbytná, jedna bez druhé se dokonce nemohou obejít. Ale nenávisť a boje mezi nimi neberou konce. Mezi menšinou se někdy objevují i géniové – vedle nich pak řada osobností čestných a přímých, které jsou pro blaho společnosti schopny nejvyšších obětí a stoicky snášejí protivenství. Kolem nich se hemží kluci a křiklouni. Propadají neustálému shonu, co chvíli předbíhají událostem, dovádějí každou novou viru do krajnosti, bezduše a hrubě se chytají pouze toho, co leží na povrchu. Právě oni každé nové myšlence nejvíce škodí a profanují ji v očích nepřátelsky zaujaté většiny. Bez nich se ovšem ještě nikdy nic neobešlo; objevovali se vždy a všude, ve všech dobách a u všech národů, přímo jako z vůle nějakého nevyhnutelného přírodního zákona. Jsou sice směšni, ale bývá mezi nimi nemálo čestných lidí. Vůbec bylo a je mnohem více lidí šlechetných a poctivých než ničemů. Prozíravý člověk si podle křiklounů nedělá úsudek o síle a oprávněnosti pokrokové myšlenky, kterou ve vybrané menšině společnosti hlásají její nejlepší představitelé.

V tomto procesu máme před sebou fenomenální, záhadnou, hrůznou a zajímavou osobnost. Nízké instinkty a strach z nouze učinily z ní zločince, který se odvažuje vydávat za oběť století. A přitom je nepředstavitelně ješitný. Jeho ješitnost překračuje všechny meze!...

... vy, páni baronové, ... je na čase, abyste přestali fňukat a chopili se práce. Neomílejte pořád dokola, že pro vás není uplatnění. Naučte třeba jediného chlapce číst a psát – a budete mít co dělat. Jenže vy nám rozhořčeně ukazujete záda ... „Copak tohle je práce pro nás?“ – obořujete se na nás se zlobným úsměškem. „V našich prsou se tají obrovské síly. Chceme a můžeme hory přenášet, z našich srdcí tryská pramen nejčistší lásky k člověčenstvu. Chtěli bychom sevřít v jediném objetí celé lidstvo. Nemůžeme přece místo sedmimilových kroků hopkat drobnými krůčky!“

Víte ale co? Snižte se k tomu chlapci! Přineste tu nejvyšší oběť! Ba co víc: jste lidé moudří, talentovaní, a když se obětujete a snižíte k obyčejné, drobné práci, snad vás ten první krůček přivede k jiné, náročnější, a pak objevíte další a ještě další. Stačí začít, nic víc. Tak začněte! Co říkáte? Ach, odpusťte, je to asi nad vaše síly. Dokázali byste obětovat život, ale k takovému úsilí se vypnout nedokážete...

Měli jsme i byronovské povahy. Pověštině vysedávaly s rukama v klíně. Jen čas od času líně vycenily zuby. Dokonce i z Byrona si tropily posměšky, že se tak vzteká a pláče. Všechno je tak odporné, že se člověku nechce ani prstem hnout, a proto není nad dobrý oběd. Někteří však neskončili u ironie tučného oběda a pokročili ještě dál: začali zběsile hrabat peníze a plnit kapsy svých bližních. A my jsme k nim nábožně vzhlíželi s ústy údivem dokořán. Vždyť to dělají taky z principu, říkali jsme si, od života máme brát všechno, co nám může dát. A když před našima očima vytahovali kapesníky z cizích kapes, spatřovali jsme i v tom jakousi obzvláštní finesu byronství, jeho další za Byronových časů ještě netušený rozkvět. Vzdychli jsme a teskně jsme pokyvovali hlavami: „Vida, kam může vést zoufalství: člověka spaluje touha po dobru, plane šlechetným hněvem, překypuje potřebou činnosti, ale k ničemu ho nepouští, přistříhli mu křídla – a tak s démonickým chechtotem fixluje v kartách a vytahuje lidem kapesníky z kapsy.“

Mezi ideje bytostně ruské patří i označení zločinu za neštěstí a zločince – za nešťastníka.

Je to idea ryze ruská. Nesetkáme se s ní u žádného evropského národa. Náš lid ji hlásal dávno, před svými filozofy a učiteli.

Stručně řečeno, slovem „nešťastník“ jako by lid těm „nešťastníkům“ říkal: „Zhřešili jste a trpíte, ale i my jsme hříšní. Kdybychom my byli lepší, snad byste ani vy neseděli ve věznicích. S odplatou za svůj zločin jste přijali zároveň břímě i za naše porušování zákonů. Pomodlete se za nás, jako se i my modlíme za vás, abyste věděli, že na vás nezapomínáme a že jsme s vámi nezpřetrhali bratrské svazky.“

Není nic lehčího než přizpůsobit tento názor učení o „prostředí“. „Společnost je špatná, a proto i my jsme špatní. Kdo je tedy vinen? Prostředí! Je jen hanebné prostředí, a žádné zločiny!“

Lid ale nepopírá, že by nebylo zločinů, a dobře ví, že zločinec je vinen. Chápe toliko to, že je spoluviníkem každého zločince. Právě tím, že obviňuje sám sebe, dokazuje, že nevěří v „prostředí“; věří naopak, že prostředí je zcela závislé na něm, na jeho věčném pokání a sebezdokonalování. Lze ho přetvářet jen energií, prací, bojem, toliko prací a bojem lze dospět k svébytnosti a vědomí vlastní důstojnosti. „Dosáhneme svého cíle, budeme lepší, i prostředí pak bude lepší.“ Právě to cítí ruský lid neobyčejně silně ve své skryté, nevyslovené, jen nejasně tušené pravdě, že zločinec je nešťastník.

Nejhlubší, nejbytostnější duchovní potřebou ruského lidu je myslím potřeba utrpení, věčná, neukojitelná potřeba trpět všude a ve všem. Touhou po utrpení je posedlý už odedávna. Celými jeho dějinami se vine proud utrpení, nevyvívá však pouze z vnějších katastrof a pohrom, nýbrž tryská přímo z jeho srdce. Ruský lid musí mít i ve štěstí příměs utrpení, jinak by jeho štěstí nebylo úplné ...

I ten největší zhýralec tuší v hloubi své odporne duše jakýmsi šestým smyslem, že není koneckonců nic jiného než ničema. Nespokojen sám se sebou a rozdírán v hloubi duše výčitkami, mstí se na svém okolí; zuřivě se vrhá na všechny kolem sebe, jeho běsnění dosahuje vrcholu právě ve chvíli, kdy chce přemoci trýzeň,

jež každým okamžikem zaplavuje jeho srdce a již se zároveň s rozkoší opájí. Dokáže-li z tohoto ponižujícího stavu vybřednout, pak se bude sám na sobě strašlivě mstít za svůj minulý pád a přivodí si bolestnější trýzeň, než když si v návalu zběsilosti vybíjel skrývaný mučivý pocit nespokojenosti se sebou samým na ostatních.

21 Марта

1 48

Синий роман. Рассуждение заточенца.

Куда деланы эти мои
симпатичные картины?

Еще Дюма - Купера и Мюллера, как попросились,
еще симпатичные картины и даже, может
быть, даже еще свои картины.

Эти романы были, они поехали, но
каждый друг симпатичную картину от

Купера!

- Дюма и Купер от Затукаева
обрабатывают еще в Б-4: Купера,

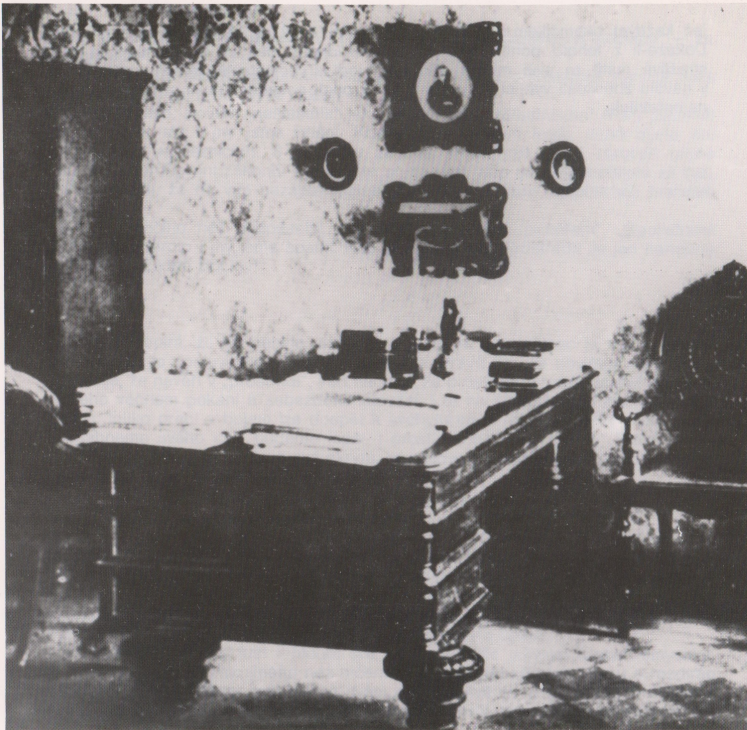
- Рахиваем в конце романа.

Вот вопросы и сказки Купера, (в том числе
Дюма берет странной частью)
одни, прочитавши книги, и в том числе
много, много, много и конкретно это
и сказать Купера и прочитавши и в том числе
много, много, много Купера в том числе и в том числе
много, много, много Купера в том числе и в том числе
много, много, много Купера в том числе и в том числе

Купера в том числе и в том числе, и в том числе
Купера в том числе и в том числе, и в том числе
Купера в том числе и в том числе, и в том числе
Купера в том числе и в том числе, и в том числе

И вот вопросы и в том числе (Купера
Купера в том числе, и в том числе, и в том числе
Купера в том числе, и в том числе, и в том числе
Купера в том числе, и в том числе, и в том числе)

- Купера и в том числе, и в том числе, и в том числе
Купера в том числе, и в том числе, и в том числе
Купера в том числе, и в том числе, и в том числе
Купера в том числе, и в том числе, и в том числе

Vedoucí uměleckotechnického provozu a výroby: ing. Ivan Bílek. Vedoucí scénické výroby: ing. Oto Gruszka. Vedoucí jevištního provozu: Karel Gadula. Vedoucí kostýmní výroby: Eliška Zapletalová. Jevištní mistři: Jiří Brudný, Miloš Novák. Mistr osvětlení: Pavel Jaskiewicz. Mistr elektroakustiky: Bořivoj Wojnar. Mistr vlásenkárny: Jindra Kučajová. Mistr rekvizitárny: Eva Wiesnerová. Mistr garderoby: Zlata Nezhybová.

Veškerá práva k provozování tohoto díla zastupuje DILIA Praha.

Program vydalo: Státní divadlo v Ostravě, nositel Řádu práce. Ředitel divadla: PhDr. Dalibor Malina. Redakce programu: PhDr. Ladislav Slíva. Výtvarník programu: Jiří Neuwirt. Reprodukční fotografie: Vlasta Pavelková. Tisk Polygrafický průmysl, státní podnik, Praha — Moravské tiskařské závody, sdružený podnik, Olomouc, závod Ostrava, provoz 21, Novinářská 7, R 000227. Cena programu 3 Kčs.